

Vorbereiden op een overstroming: een multi-level perspectief

Burgers worden al enige tijd aangemoedigd om meer verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen veiligheid. Door een goede voorbereiding kunnen de negatieve gevolgen van een crisis – zoals een overstroming – verminderen. Maar waarom bereid de ene burger zich wel voor en de andere niet?

Om te verklaren waarom mensen verschillen in de mate waarin ze zich voorbereiden op een crisis zijn gedragsmodellen ontwikkeld. Globaal maken deze modellen een onderscheid in twee mechanismen die beide noodzakelijk zijn om tot feitelijk (voorbereidings) gedrag over te gaan. Het eerste is bewustwording. Mensen moeten zich bewust zijn van de feitelijke risico's, maar ook van de handelingsperspectieven die zij tot hun beschikking hebben. Bewustwording alleen is echter niet voldoende. Burgers moeten ook het gevoel hebben dat zij zelf in staat zijn om iets te doen (*self-efficacy*). Bij een aantal rampen, zoals een terroristische aanslag of natuurbrand, zullen mensen waarschijnlijk niet het gevoel hebben dat ze zelf iets kunnen doen om zich erop voor te bereiden en zal de *self-efficacy* dus laag zijn. Naast het gevoel dat men zelf iets kan doen, moet men er ook nog van overtuigd zijn dat de specifieke actie zinvol is. Als mensen bijvoorbeeld niet geloven dat een noodpakket nuttig is om een crisissituatie het hoofd te bieden, zullen ze ook niet geneigd zijn er een aan te schaffen.

■ José Kerstholt

Hoogleraar psychologische Besliskunde, Universiteit Twente en Security and Safety, TNO Defence

■ Hanneke Duijnhoven

Senior Scientist, TNO

SOCIAAL EN INSTITUTIONEEL NIVEAU

Over het algemeen richten gedragsmodellen zich primair op factoren op individueel niveau, terwijl het steeds duidelijker wordt dat het gedrag van mensen in relatie tot hun veiligheid niet alleen te maken heeft met individuele factoren. Om die reden heeft Douglas Paton in zijn *Community Engagement Theory* nog twee niveaus toegevoegd, namelijk het sociale niveau en het institutionele niveau. Op het sociale niveau gaat het om de invloed van de gemeenschap waar men in leeft. Het gaat dan bijvoorbeeld om de sociale samenhang in een wijk en de mate waarin men participeert in wijkactiviteiten. Naarmate je een groter netwerk hebt, neemt de kans toe dat je van anderen hoort of en hoe zij zich voorbereiden op een ramp. Dit delen van informatie in een netwerk heeft een sterke invloed op de motivatie om ook zelf iets te gaan doen. Naast de invloed van de gemeenschap, zal ook de relatie met professionals van invloed zijn op menselijk gedrag (institutioneel niveau). Paton onderscheidt op dit niveau twee factoren: het vertrouwen van

burgers in professionals en omgekeerd het vertrouwen van professionals in burgers. Deze laatste factor kan tot burger *empowerment* leiden. Pas als professionals vertrouwen in burgers hebben, en hen dus enige invloed geven, zullen zij samen problemen aan kunnen pakken en neemt de *empowerment* van burgers toe.

VALIDATIE

Paton heeft zijn model in een groot aantal landen toegepast zoals Australië, Nieuw Zeeland en de Filipijnen. In al deze studies kwam naar voren dat de mate waarin mensen zich voorbereiden op een ramp afhangt van factoren op alle drie niveaus: individueel, sociaal en institutioneel. In de landen waarop Paton zich heeft gericht, hebben echter allemaal al grote rampen plaatsgevonden. De vraag was dus of het model ook toepasbaar is in Nederland, waar de kans op een grote overstroming weliswaar klein is, maar de gevolgen desastreus zullen zijn als zich er een voordoet. Om dit te onderzoeken hebben we in het kader van het Europese DRIVER project een studie uitgevoerd in Den Haag. Den Haag ligt direct aan zee en in het geval van een grote overstroming zullen veel mensen op zichzelf zijn aangewezen en zal enige mate van voorbereiding een groot verschil kunnen maken.

HET ONDERZOEK

In totaal deden 629 mensen mee aan ons onderzoek, die waren geworven via een panel. Deelnemers moesten een vragenlijst invullen waarin werd gevraagd naar verschillende maatregelen die zij hadden getroffen ter voorbereiding op een overstroming zoals een noodpakket samenstellen, afspraken maken met burens of een evacuatie route bepalen. Daarnaast werd gevraagd naar de variabelen op de verschillende niveaus zoals hierboven beschreven, zoals risicoperceptie, participatie en vertrouwen. In aanvulling op de variabelen die Douglas Paton in zijn onderzoek heeft gebruikt, hebben wij ook “gevoel” toegevoegd, dat wil zeggen de mate waarin mensen zich persoonlijk zorgen maken over een overstroming. Besliskundig onderzoek laat namelijk zien dat risicoperceptie niet alleen wordt beïnvloed door een inschatting van kans en ernst, maar ook door deze gevoelscomponent.

RESULTATEN

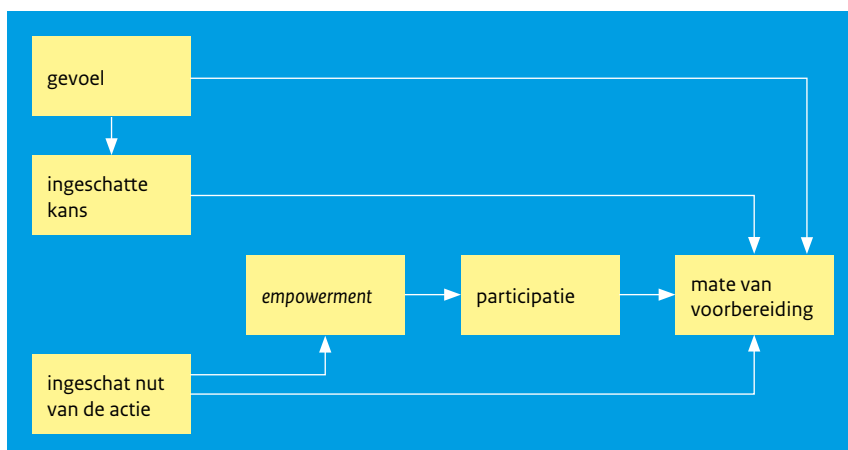
In overeenstemming met het onderzoek van Douglas Paton kwam ook in de resultaten van onze studie naar voren dat de mate waarin mensen waren voorbereid, voorspeld kon worden door variabelen op alle drie niveaus (zie Figuur). Op individueel niveau bleek naast de inschatting van kans en het ingeschatte nut van maatregelen, “gevoel” een grote invloed te hebben op de mate waarin mensen zich voorbereiden. Mensen die zich meer zorgen maken, schatten de kans op een overstroming niet alleen hoger in, maar bovendien bereiden zij zich ook beter voor. Gedrag wordt dus zowel beïnvloed door een cognitieve component (risico-inschatting en handelingsperspectief) als een gevoelscomponent. Beide componenten bepalen tezamen in hoeverre iemand zich gaat voorbereiden. Op sociaal niveau bleek dat mensen die al meer participeerden in hun wijk zich ook meer voorbereiden. Mate van *empowerment* had een indirect effect via participatie. Mensen die het gevoel hebben dat zij een bepaalde mate van invloed hebben (meer *empowered* zijn), participeren vaker in wijkactiviteiten. Dit laatste heeft zoals gezegd weer een effect op de mate van voorbereiding.

BENCHMARK

Om na te gaan hoeveel zorgen mensen zich maken over een overstroming in vergelijking met andere risico's hebben we respondenten ook gevraagd om een aantal andere ontwikkelingen te scoren. Hieruit bleek dat mensen zich eigenlijk relatief weinig zorgen maken over een overstroming (1.9 op een 6-puntsschaal). Mensen maakten zich veel meer zorgen over sociale ongelijkheid in de samenleving (3.5 op een 6-puntsschaal), gevolgd door gezondheid (3.25 op een 6-puntsschaal). Een mogelijke reden voor de lage score op overstroming kan zijn dat Nederlanders een groot vertrouwen hebben in de waterkeringen. Deze zijn niet alleen vrij zichtbaar in het landschap (zoals dijken), maar de waterveiligheid wordt ook vaak benadrukt door de autoriteiten. Beide factoren kunnen ertoe leiden dat burgers zich ondanks het risico toch relatief veilig voelen.

IMPLICATIES VOOR RISICOCOMMUNICATIE

Een van de implicaties van onze resultaten is dat risicocommunicatie zich niet alleen moet richten op het feitelijke risico (kans en impact) maar dat ook rekening moet worden gehouden met emotionele reacties. Immers, juist als gevoelens ten aanzien van een overstroming worden getriggerd, zullen mensen eerder overgaan tot voorbereidend gedrag. Een tweede implicatie is dat risicocommunicatie ook rekening moet houden met de manier waarop berichten zich verspreiden in sociale netwerken. Een mogelijke suggestie is om je als overheid niet te beperken tot het zenden van informatie, maar om bijvoorbeeld via een forum een meer collaboratieve vorm van risicocommunicatie te introduceren. Op deze manier kunnen vragen over voorbereidingen worden besproken en een gezamenlijk actieplan worden opgesteld. Hierdoor wordt meer gebruik gemaakt van de kracht van het collectief.

Influens verschillende variabelen op mate van voorbereiding op een overstroming